

Luka Vidmar

Matevž Ravnikar in slovenski narodni prerod¹

---

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave (P6-0024), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Matevž Ravnikar je bil eden glavnih podpornikov slovenskega jezika v Katoliški Cerkvi, šolstvu in kulturi na Kranjskem in v Avstrijskem primorju ter eden najpomembnejših slovenskih prozaistov v prvi polovici 19. stoletja, s tem pa tudi eden od protagonistov slovenskega narodnega preroda. Kljub temu je danes v slovenskem kulturnem spominu – po krivici – potisnjen v senco starejših in mlajših sodobnikov, posebej Žige Zoisa, Valentina Vodnika, Jerneja Kopitarja, Matije Čopa, Franceta Prešerna in Antona Martina Slomška. Za to ni kriva toliko njegova zadržana osebnost, ki je z učenostjo, strogostjo in resnostjo, čeprav tudi dobrohotnostjo, poštenostjo in plemenitostjo, že med sodobniki vzbujala bolj spoštovanje kakor ljubezen.² Glavni vzrok delne pozabe Ravnikarja je razvoj slovenske narodne ideologije, ki je v zadnji tretjini 19. stoletja opustila Kopitarjev razsvetljenski, utilitarni koncept kulture, osredotočen na kmetstvo in književnost za ljudstvo, ter prevzela Čopov in Prešernov romantični, kozmopolitski koncept, oprt na meščanstvo in visoko literaturo.³ Ravnikarju je v 20. stoletju, posebej po drugi svetovni vojni, poleg povezovanja z očrnjenim Kopitarjem škodil še sloves janzenističnega oziroma »konservativnega prvaka«, zaradi česar je bil v literarni zgodovini pogosto deležen pretiranih očitkov, na primer v razpravi Lina Legiša iz leta 1971 »prehudega purizma, umetničenja in pomanjkanja okusa«.⁴ Namen tega prispevka je – z upoštevanjem sočasnih virov in preverjanjem dosedanjih interpretacij v strokovni literaturi – pregledati in ponovno oceniti Ravnikarjevo vlogo v slovenskem narodnem prerodu.

Ravnikarjeva zavestna pripadnost slovenstvu in vključitev v prerod nista bili samoumevni, saj je bila ta usmeritev na začetku 19. stoletja omejena na manjši del posvetnega in cerkvenega izobraženstva na

² Lino Legiša, *Romantika*, v: *Zgodovina slovenskega slovstva II: romantika in realizem I* (ur. Lino Legiša), Ljubljana 1959, str. 45 (dalje: Legiša, *Romantika*); Andrej Snoj – Milena Uršič, *Ravnikar Matevž*, v: *Slovenski biografski leksikon: 9. zvezek: Raab-Schmidt* (ur. Alfonz Gspan), Ljubljana 1960, str. 47 (dalje: Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*); prim. Jernej Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar, slavni pisatelj in pedagog slovenski* (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda; 5), Ljubljana 1890, str. 10, 30 (dalje: Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*).

³ Prim. Jože Pogačnik, *Jernej Kopitar* (Znameniti Slovenci), Ljubljana 1977, str. 118–129; Marko Juvan, *Cenzor in literarno polje: Kopitar, Čop in Krajnska čbelica*, v: *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe* (ur. Luka Vidmar), Ljubljana 2020, str. 237–238 (dalje: Juvan, *Cenzor in literarno polje*).

⁴ Lino Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije: razmerje do Ravnikarja*, v: *Slavistična revija* 19 (1971), št. 2, str. 125 (dalje: Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije*).

Kranjskem ter na nekaj intelektualnih krogov na Štajerskem in Koroškem. Temelj prerodne miselnosti pri Ravnikarju je bil – kakor pri njegovih predhodnikih – ozaveščena skrb za materni jezik.⁵ Sledila je odločitev za prerodno udejstvovanje, ki jo je Ravnikar sprejel kot zrel moč, v času, ko se je naglo vzpenjal po lestvici ljubljanske škofije in kranjskega šolstva (od leta 1802 je bil profesor dogmatike in prefekt semenišča, od leta 1805 nedeljski pridigar na liceju v Ljubljani).⁶ Za ta korak je bil najbolj zaslužen Jernej Kopitar, ki je Ravnikarja okrog leta 1810 pripeljal v krog barona Žige Zoisa,⁷ najuglednejšega predstavnika kulture in znanosti na Kranjskem, ki je od začetka osemdesetih let 18. stoletja vodil tudi prizadevanja za prenovu in uveljavitev slovenskega jezika in književnosti. Vse kaže, da je Ravnikar ravno pod Kopitarjevim in Zoisovim vplivom premišljeno združil svoje (primarno) duhovniško in (sekundarno) prerodno poslanstvo ter nato na tej poti vztrajal vse življenje. Manifestativno znamenje prerodne miselnosti je bilo, da je začel v marsikaterih uradovnih primerih in socialnih situacijah (imena krajev v šolskih katalogih, pogovori z dijaki, knjižna posvetila), v katerih je bila običajna latinščina ali nemščina, načrtno uporabljati slovenščino.⁸ Seveda ni šlo za izključno rabo slovenskega jezika, vsekakor pa za njegovo ambiciozno širjenje na področja, ki so se zdela težko dosegljiva celo Kopitarju in Zoisu.

Kopitarja in Zoisa so gotovo prepričale Ravnikarjeve sposobnosti, vendar ni popolno naključje, da se je njihovo sodelovanje začelo ravno v času, ko je bila francoska oblast na Kranjskem najtrdnješa in ko so bile razmere v Ilirskih provincah – pod generalnim guvernerjem Augustom de Marmontom – za slovenščino najugodnejše.⁹ Ravnikar je bil leta 1810 imenovan za kanclerja na novo oblikovanih centralnih šol (univerze) v Ljubljani in je moral imeti dostop do Marmonta,¹⁰ tako da sta Kopitar in Zois najbrž upala, da bo na novem delovnem mestu lahko podpiral večjo

⁵ Prim. Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 11.

⁶ Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46.

⁷ Luka Vidmar, *Zoisova literarna republika: vloga pisma v narodnih prerodih Slovencev in Slovanov* (Studia litteraria), Založba ZRC, Ljubljana 2010, str. 168–169 (dalje: Vidmar, *Zoisova literarna republika*).

⁸ Prim. Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 13–14; Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46.

⁹ Prim. Janez Šumrada, Poglavitne poteze napoleonske politike v Ilirskih provincah, v: *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 1–2, str. 81.

¹⁰ Franc Kidrič, Marmont Auguste-Frédéric-Louis Viesse de, duc de Raguse, v: *Slovenski biografski leksikon: 5. zvezek: Maas–Mrkun* (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1933, str. 52.

vlogo slovenščine v šolstvu, na primer z usmerjanjem licejskih dijakov in bogoslovcev.¹¹ Zoisa, ki je ostal kljub dobrim odnosom s Francozi zvest habsburški dinastiji in Avstriji, sta poleg tega najbrž pomirjali Ravnikarjeva cerkvena služba in vernost, saj se je zaradi bolezni in staranja, pa tudi zaradi posledic francoske revolucije ter stalnih vojn med Francijo in zaveznici, že dalj časa vračal k tradiciji, krščanstvu in Katoliški Cerkvi, verjetno celo z janzenističnim pridihom.¹² Skratka: Ravnikar je bil toliko bolj primeren za izvajalca načrtov Zoisovega kroga v obdobju Ilirskih provinc, ker je užival zaupanje tako novih francoskih oblasti kot stare kranjske elite.

Ravnikar je v Zoisovem krogu po poklicnem in duhovnem profilu ter po področju slovstvenega delovanja v veliki meri nadomestil Jurija Japlja. Ta se je namreč pod ljubljanskim janzenističnim škofom Karlom Janezom Herbersteinom posvečal prevajanju Svetega pisma in nabožnih knjig v slovenščino (sicer tudi slovenski oziroma slovanski slovnič in zasebno posvetni poeziji); leta 1799 je odšel za vodjo semenišča v Celovec, leta 1806 postal šolski nadzornik, leta 1807 pa je tam umrl, preden bi lahko zasedel mesto tržaškega škofa.¹³ Ravnikar je bil tako poleg Vodnika, Kopitarja in Jakoba Zupana glavni sodelavec Zoisovega kroga v četrtem, zadnjem desetletju njegovega delovanja. V tej družbi je Ravnikarjevo delo v glavnem usmerjal štiri leta mlajši Kopitar, Zoisov glavni pomočnik in nekdani tajnik, ki se je poklicno ravno tako povzpел leta 1810, ko je bil imenovan za cenzorja slovanskih in novogrških knjig in periodičnih publikacij pri dvornem policijsko-cenzurnem uradu na Dunaju ter za četrtega skriptorja Dvorne knjižnice na Dunaju.¹⁴

Člani Zoisovega kroga so se v tem obdobju obveščali in usklajevali tako osebno (z izjemo Kopitarja, ki je bil na Dunaju) kot korespondenčno (predvsem pisma med Kopitarjem in Zoisom ter med Kopitarjem in drugimi sodelavci v Ljubljani in okolici). V obeh primerih je bil komunikacijski center

¹¹ Po razlagi sorodnika Jerneja Ravnikarja naj bi Matevž Ravnikar funkcijo prevzel iz skrbi za slovensko mladino, gl. Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 7.

¹² Janko Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1996, str. 70, 72–73.

¹³ Prim. Jože Glonar, Japelj Jurij, v: *Slovenski biografski leksikon: 3. zvezek: Hinterlechner–Kocen* (ur. Izidor Cankar), Ljubljana 1928, str. 382–385.

¹⁴ Eva-Maria Hüttel-Hubert, Bartholomäus Kopitar und die Wiener Hofbibliothek, v: *Bartholomäus (Jernej) Kopitar: Neue Studien und Materialien anlässlich seines 150. Todestages* (ur. Walter Lukan), Wien 1995, str. 170–172; Luka Vidmar, *A Slavic Republic of Letters: The Correspondence between Jernej Kopitar and Baron Žiga Zois* (Thought, Society, Culture: Slovenian and South Eastern European Perspectives; 2), Frankfurt am Main 2016, str. 9 (dalje: Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*).

v Zoisovi palači na Bregu v Ljubljani: Ravnikar je tam obiskoval Zoisa in prevzel Kopitarjeva pisma. Zois je namreč vsaj od leta 1811 prevzel stroške poštnine za Kopitarjeva pisma Ravnikarju in Zupanu. To ni bil le velikodušen, ampak tudi preračunljiv ukrep, s katerim sta Zois in Kopitar sporazumno nadzirala svoja sodelavca: nezapečateni Kopitarjeva pisma Ravnikarju in Zupanu je z vednostjo pošiljatelja, vendar brez vednosti prejemnikov, prebiral Zois.¹⁵ Značilen je Kopitarjev postskriptum v pismu Zoisu z dne 12. junija 1813, ki naroča, naj se njegovo priloženo pismo Ravnikarju (po Zoisovem branju in pred izročitvijo pravemu naslovniku) zapečati: »*Den Brief an Ravnihar bitte ich zu petschieren.*«¹⁶

Temperamentni Kopitar, ki je znal biti do svojih sodelavcev nepotrpežljiv in celo žaljiv, je Ravnikarja visoko cenil. Po letu 1810, ko ga je zaradi značajskih potez in premajhne delavnosti razočaral Zupan, je za glavnega uresničevalca svojih zamisli med Slovenci izbral Ravnikarja.¹⁷ Kopitar je večjo naklonjenost izkazoval samo svojemu mecenu Zoisu in svojemu najljubšemu učencu Vuku Stefanoviću Karadžiću.¹⁸ Tako je Zoisu 28. decembra 1813 napisal, da ima za sodelavce raje »*stille und gründliche Köpfe wie Ravnikar*«¹⁹ kakor zanesenjaka Janeza Nepomuka Primica. Premišljeno gradacijo odnosa do sodelavcev (ljubeč svojilni zaimek za Ravnikarja, nevtralnost za Vodnika in bodico za Zupana) vsebujejo tudi pozdravi, ki jih je Kopitar predal Zoisu 27. julija 1815: »[...] *Ravnikarum meum saluto & Vodnik et obliviosum Supanum.*«²⁰

Tako sta imela Kopitar in Zois za Ravnikarja skoraj vedno samo pohvalne besede. V njem sta videla (prihodnjega) najboljšega slovenskega pisatelja (prozaista). Poleg tega so Ravnikarjeve lastnosti – resnost, razumnost in delavnost – zelo ustrezale njunima značajema in načrtom.

¹⁵ Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 95.

¹⁶ »Prosim, da se pismo za Ravnikarja zapečati.« Gl. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede (ISLLV), Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 56. Prepisi delov korespondence med Zoisom in Kopitarjem, objavljeni v tem prispevku, so delo Ivana Prijatelja, prevodi pa delo Edvarda Vrečka (nemško besedilo) in moje delo (latinsko in italijansko besedilo).

¹⁷ Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46–47.

¹⁸ Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 11, 12, 107.

¹⁹ »[...] umirjene in temeljite glave, kakor je Ravnikar.« Gl. ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 62. Vsi podčrtani deli pričujočega prispevka so takšni že v izvornih dokumentih.

²⁰ Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 168; »Pozdravljam svojega Ravnikarja, Vodnika in pozabljivega Zupana.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 107.

Kopitar je Zoisu 12. junija 1813 napisal: »*Raunichar ist meine Hoffnung. Er ist ein trefflicher Kopf.*«²¹ Pol leta pozneje, 28. decembra 1813, pa: »*Von Raunikar hoffe ich recht viel für die proprietas unseres Dialekts.*«²² Zois je v odgovoru z dne 18. februarja 1814 potrdil, da je Kopitarjevo upanje povsem upravičeno: »*Mit ihrem Vertrauen auf P. Ravnikar stimme ich vollkommen überein! Er verbindet Wissen und Willen, wie es nur selten zu finden ist.*«²³ Kopitar je pri Ravnikarju pravzaprav odkrival eno samo slabost (ki ga je motila tudi pri Zupanu) – nagnjenje k janzenizmu. Pismo z dne 26. maja 1814 razkriva, kako je pričakoval, da bo Zoisov blagodejni vpliv omehčal Ravnikarjev verski rigorizem, ki naj bi zaviral njegov pisateljski razvoj: »*Wenn Ew. Gnaden sich die Mühe nicht verdrießen lassen wollten den Raunikar recht oft um sich zu leiden und zu apprivoisiren, i. e. nach und nach, ohne Schaden seines Eifers etc. zu entjansenisiren, so würde das wohl bei weitem unser bester Schriftsteller werden.*«²⁴

Ravnikar je v okviru preroda popolnoma sprejel Kopitarjevo in Zoisovo avtoriteto ter njuna navodila za delo. V drugem in tretjem desetletju 19. stoletja je bil tako najzvestejši in najpomembnejši izvrševalec Kopitarjevega programa slovenske kulture,²⁵ v veliki meri zastavljenega v *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1808). Ta program je med drugim predvideval ustanovitev katedre za slovenski jezik v Ljubljani, slovensko osnovno šolstvo na Kranjskem, nov slovar, nov prevod Svetega pisma, reformo črkopisa, razvoj knjižnega jezika, temelječega na govorici kmetov ter očiščenega nemške skladnje in besedišča, ter produkcijo sodobnih nabožnih, šolskih in strokovnih del

²¹ »Ravnikar je moje upanje. Izjemna glava je.« Gl. ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 56.

²² »Od Ravnikarja pričakujem zelo veliko za izboljšanje našega jezika.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 108.

²³ »Z Vašim zaupanjem profesorju Ravnikarju se popolnoma strinjam! Znanje in voljo združuje na način, ki ga je mogoče najti le redko.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 108; prim. Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 171.

²⁴ »Če si Vaša milost ne bo pustila pokvariti truda, da Ravnikarja zelo pogosto trpi ob sebi in ga ukroti, se pravi, da ga postopno, brez škode za njegovo vnemo itn., odvrne od janzenizma, lahko zlahka postane naš daleč najboljši pisatelj.« Gl. ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 64.

²⁵ Eleonora Kernc, Kopitar Jernej, v: *Slovenski biografski leksikon: 4. zvezek: Kocen–Lužar* (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1932, str. 507 (dalje: Kernc, Kopitar Jernej); Snoj – Uršič, Ravnikar Matevž, str. 47.

za najširšo javnost – predvsem ljudstvo.²⁶ Pri doseganju večine teh ciljev je Ravnikar sodeloval pogosto kot glavni akter.

Prva Ravnikarjeva prerodna naloga je bila prispevati k enemu naj-ambicioznejših podvigov Zoisovega kroga, k novemu prevodu Svetega pisma. Zois, Kopitar in sodelavci namreč niso bili več zadovoljni s prvim katoliškim prevodom celotnega Svetega pisma v slovenščino (1784–1802), ki je začel nastajati pod vodstvom Jurija Japlja in s pomočjo Blaža Kumerdeja. Novi prevod iz izvirnih jezikov, ki naj bi vpeljal enotni slovenski knjižni jezik in reformirani črkopis ter se izognil germanizmu, bi morala po Kopitarjevem načrtu pripraviti skupina prevajalcev pod vodstvom Jakoba Zupana, ki je leta 1809 dokončal študij na Dunaju, po vrnitvi v Ljubljano pa postal Zoisov pomožni bibliotekar in leta 1811 župnik v Šmarju pri Ljubljani.²⁷ Ravnikar je – sprva kot drugi najpomembnejši član prevajalske skupine – približno od leta 1810 naprej v palači na Bregu gotovo študiral slovanske in druge prevode biblije, s Zoisom pa obravnaval vprašanja, ki so se mu porajala med prevajanjem. Kopitar je 15. avgusta 1812 Zoisu na primer naročil, naj prevajalci upoštevajo češki in poljski prevod Svetega pisma, ki sta jim na voljo v baronovi knjižnici.²⁸

Zaradi Zupanove nedejavnosti je Ravnikar po letu 1811 prevzel vodilno vlogo pri prevajanju Svetega pisma.²⁹ Zois je 28. januarja 1812 Kopitarju poročal, da Ravnikar zdaj vztraja tako rekoč sam, za kar si zasluži posebno pohvalo: »*Ravnikar ist dermals Alles in Allem, und verdient allgemeinen Danck.*«³⁰ Kopitar je razumel namig in najbrž poskrbel, da se je Zoisova želja kmalu izpolnila. Samo dober mesec pozneje je namreč Ravnikarjev

²⁶ Prav tam; Francè Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva: od začetkov do Zoisove smrti: razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature*, Ljubljana 1929–1938, str. 449 (dalje: Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*); Legiša, *Romantika*, str. 28–29, 31; Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 13–14.

²⁷ Francè Kidrič (ur.), *Zoisova korespondenca*, Zv. 1 (Korespondence pomembnih Slovencev; 1), Ljubljana 1939, str. 102, 118; Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46; Stane Suhadolnik, Zupan (Suppan, Župan) Jakob, v: *Slovenski biografski leksikon: 15. zvezek: Zdolšek–Žvanut* (ur. Jože Munda), Ljubljana 1991, str. 870 (dalje: Suhadolnik, Zupan (Suppan, Župan) Jakob; Ivan Vogrič, *Ravnikarjev na pol pozabljeni rokopis prevoda Nove zaveze*, v: *Arhivi* 30 (2007), št. 1, str. 22–23 (dalje: Vogrič, *Ravnikarjev na pol pozabljeni rokopis*); Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 164–165.

²⁸ Prav tam, str. 58, 169.

²⁹ Samo Skralovnik – Nina Ditmajer, *Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod Pentatevha, Edinost in dialog* 78 (2023), št. 2, str. 307 (dalje: Skralovnik – Ditmajer, *Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod*).

³⁰ »Ravnikar je sedaj sam za vse ter si zasluži splošno pohvalo.« Gl. ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 30.

ugled v Zoisovem krogu še utrdilo pismo Josefa Dobrovskega iz Prage, naslovljeno na »kranjske slaviste«, ki ga je Kopitar kot avtoritativni posrednik med patriarhom slavistike in Slovenci v obliki izvlečka, datiranega 10. marca 1812, poslal v palačo na Bregu. Dobrovský je v pismu posebej pohvalil prevajanje Svetega pisma, o katerem mu je poročal sam Ravnikar: »*Raunikars Brief flößt mir Achtung für ihn und seine Bemühungen ein.*«³¹ Do novembra 1812 je Ravnikar s pomočjo Zupana in ostalih sodelavcev v bohoričici dokončal delovno različico prevoda Pentatevha.³²

Na tej točki pa je – ne po Ravnikarjevi krivdi – prišlo do zastoja. Ravnikar s sodelavci je vsaj na začetku leta 1812 izrazil namero, da kmalu objavi prvi del prevoda Svetega pisma, torej Pentatevh, kar pa je v omenjenem pismu »kranjskim slavistom« odsvetoval Dobrovský, ki je dal prednost dokončanju celotnega prevoda in enotni izdaji.³³ Izdajo Pentatevha v drugem desetletju 19. stoletja je dokončno zavrl Kopitar, ki je kljub stalnim obljubam in pritiskom sodelavcev (vključno Ravnikarja) odlagal prenovno črkopisa, po kateri bi se moral ravnati tudi prevod Svetega pisma.³⁴ Zois je Kopitarja stalno opozarjal na nujnost reforme, pri čemer je večkrat poudaril pomembnost Ravnikarjevega prevoda. V pismu z dne 18. februarja 1814 je Kopitarja na primer opomnil, da čakata na nove črke tudi tedaj najpomembnejši izdaji njegovega kroga – Vodnikov slovar in Ravnikarjev svetopisemski prevod:

Ein ganzes Heer alt und neuer Geistlichen, gebildeter Mittelklassen, und selbst Bauern – vi scongiurano! [...] Vodnik und Ravnikar erwarten nun sehnlich die bestellten lat. Lettern, und noch sehnlicher die neuen Ergänzungs Buchstaben, um dann sogleich zum Druck des W. Buchs und der Bibl. Ausgabe zu schreiten.³⁵

³¹ »Ravnikarjevo pismo mi vzbuja spoštovanje do njega in do njegovega prizadevanja.« Gl. ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15, MP 33. Gl. tudi Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 169, 227.

³² Skralovnik – Ditmajer, Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod, str. 305–311.

³³ Prav tam, str. 310.

³⁴ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 532; Kernc, Kopitar Jernej, str. 509; Legiša, *Romanika*, str. 47; Suhadolnik, Zupan (Suppan, Župan) Jakob, str. 870; Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 214.

³⁵ »Cela vojska starih in novih duhovnikov, izobražencev srednjega razreda in celo kmetov Vas roti! [...] Vodnik in Ravnikar torej nestrpno pričakujeta naročene latinske črke, še bolj goreče pa nove dodatne črke, da bi potem takoj dala tiskati slovar in svetopisemsko izdajo.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 92.

Ravnikar sicer ni obupal, saj je nadaljeval delo: vsaj del Nove zaveze je prevedel več let pozneje, ko je že pisal v metelčici,³⁶ najbrž med objavo Metelkove slovnice (1825) in lastnim imenovanjem za škofa (1830). Toda to je bilo že obdobje, ko janzenistični koncept prevoda Svetega pisma iz izvirnih jezikov ter brez vsebinskih opomb in razlag ni mogel več dobiti cerkvene podpore.³⁷

Ravnikar se je po zastoju svetopisemske izdaje pragmatično lotil manjših in lažje uresničljivih nalog – prevodov in priredb nabožnih in izobraževalnih del, namenjenih predvsem kmečkemu ljudstvu (*Sveta maša*, 1813; *Perpomočnik Boga prav spoznati in častiti*, 1813) ter šolam (*Abecednik za šole na kmetih*, 1816; *Male povesti za šole na kmetih*, 1816) oziroma mladini (*Zgodbe Svetiga pisma za mlade ljudi*, 1815–1817; *Keršanski katolški navuk*, 1822). Ravnikar je vsa dela pripravil in objavil v izjemno kratkem času, obdobju desetih let. Knjige so se vsebinsko skladale s Kopitarjevim programom, ki je dajal prednost književnosti za širše bralstvo, ne literaturi za elito. Prav tako so izpolnjevale Kopitarjeva jezikovna navodila, saj so se opirale na slovenski jezik kranjskih kmetov, črpale pa tudi iz besedišča in skladnje drugih slovanskih jezikov in stare cerkvene slovanščine, kakor je pojasnil sam Ravnikar v predgovoru k prvemu delu prevoda Schmidovih svetopisemskih zgodb iz leta 1815.³⁸

Predvsem pa je Ravnikar s knjigami opravljal lastno življenjsko poslanstvo, ki je bilo posvečeno verski vzgoji in z njo tesno povezani skrbi za slovenščino. Obe izhodišči je podrobno opisal v omenjenem predgovoru iz leta 1815, kjer ju je jasno razvrstil po pomembnosti: »Ref je fzer, te moje bukve nifo savolo Krajnfhine, ampak savolo lepiga navuka pifane.«³⁹ Ravnikarjeva osredotočenost na tovrstno književnost je odražala tudi osebno prepričanje, vgrajeno v nekatere njegove uradne dopise, da je velik del novejšega evropskega leposlovja, posebej romanopisja in poezije, zasnovan za rušenje prestolov in oltarjev oziroma za demoralizacijo mladine in narodov.⁴⁰ Takšna perspektiva sicer ni bila nenavadna za konservativnejšo inteligenco v Avstrijskem cesarstvu

³⁶ Vogrič, Ravnikarjev na pol pozabljeni rokopis, str. 22.

³⁷ Skralovnik – Ditmajer, Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod, str. 301, 303, 330. Gl. tudi Vogrič, Ravnikarjev na pol pozabljeni rokopis, str. 24–25.

³⁸ Christoph von Schmid, *Sgodbe Svetiga pišma sa mlade ljudi*, I, Ljubljana 1815, str. III–VII (dalje: Schmid, *Sgodbe Svetiga pišma*, I); prim. Legiša, *Romantika*, str. 48.

³⁹ Schmid, *Sgodbe Svetiga pišma*, I, str. V.

⁴⁰ Legiša, *Romantika*, str. 47; Jože Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva II: klasicizem in predromantika*, Maribor 1969, str. 119 (dalje: Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva*).

v predmarčni dobi in se je v veliki meri ujemala s tedanjo državno cenzurno politiko.⁴¹

Ravnikarjeve knjige so v Zoisovem krogu in prerodni družbi sploh takoj po izidu sprejeli z navdušenjem zaradi njihovega zglednega jezika, očiščenega germanizmov: Kopitar je izrazil veliko zadovoljstvo s *Sveto mašo*; Primic je Vodniku leta 1813 pod vtisom *Svete maše* in *Perpomočka* napovedal, da bo svet še strmel nad tem, kaj zmore véliki slovenski narod; Zupan je leta 1813 v *Wiener allgemeine Literatur-Zeitung* zapisal, da pozna le dve slovenski deli, ki ne germanizirata, tj. *Sveto mašo* in *Perpomoček*; Urban Jarnik je leta 1814 Kopitarju priznal, da ni tako, kakor piše Ravnikar, na Kranjskem pisal še nihče.⁴²

Zois je v zadnjih letih svojega življenja Ravnikarja večkrat postavil ob bok Vodniku kot najpomembnejšega slovenskega pisca. V pismu z dne 8. oktobra 1818 je Kopitarja vprašal, ali bi bilo primerno, da Dobrovskemu v zahvalo za podarjeni lužiskosrbski prevod Nove zaveze pošlje Ravnikarjev prevod svetopisemskih zgodb in Vodnikov prevod priročnika o babištvu: »[...] *bitte aber zugleich um Beirath, ob es wohl anständig wäre, dem Meister dagegen die 3 Bände von Rav[nikar]s Sgodbe und 1 Band von Vod[niks] Übersetz[ung] des Babishtvo von dr. Matoshek, als die zwei besten Muster der gereinigten Krajnshina, zu übersenden?*«⁴³ Marca 1819, približno osem mesecev pred smrtjo, je Zois v razpravi *Über Krainerische Lexikographie* (O kranjskem slovaropisju) naštel odloke avstrijske oblasti, ki so po propadu Ilirskih provinc po njegovem mnenju pospešili prerod, nato pa izpostavil Ravnikarjeve in Vodnikove knjige kot najboljša slovenska dela zadnjih let:

Welchen Erfolg diese vortreflichen Anstalten, und das dadurch neüerregte Bestreben unserer gegenwärtigen Gelehrten bereits hervorgebracht habe, beweisen vorzüglich des Dommherren Ravnikar Biblische Geschichte (Sgodbe Š. P. in 3 Bänden) und mehr andere Geistliche Wercke – dann Vodnik's Übersetzungen, zuvorderst das Babishtvo, Hebammentunterricht von Profs. Matoshek, u. s. w.⁴⁴

⁴¹ Prim. Norbert Bachleitner, From Paternalism to Authoritarianism: Censorship in the Habsburg Monarchy (1751–1848), v: *Slavica TerGestina* 26 (2021), št. 1, str. 55–88.

⁴² Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 534–535.

⁴³ Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 232; »[...] prosim pa obenem za nasvet, ali bi bilo primerno mojstru v zameno poslati tri zvezke Ravnikarjevih Zgodb in en zvezek Vodnikovega prevoda Babištva dr. Matouška kot dva najboljša primera prečiščene kranjščine.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 161.

⁴⁴ Luka Vidmar, Zois in cenzura, v: *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju* (ur. Marijan Dovič), Ljubljana 2023, str. 69–70 (dalje: Vidmar, Zois in cenzura); »Kakšen uspeh

Zois je torej v tem rokopisu Ravnikarjevo prozo izrecno uvrstil na prvo mesto – pred Vodnikovo prozo.

Toda Zoisov krog in prerod nista bila intelektualno okolje, ki bi sodelavcem (celo najbolj cenjenim) prizanašalo s kritiko. Pri tem ni bil izjema niti Ravnikar: Kopitar je bil zanj pripravljen sestaviti seznam napak v *Sveti maši* na dveh polah, Primic je Vodniku naštel nekaj besed, ki so ga zmotile v *Perpomočku*, Jarnik pa je Kopitarju poslal daljši seznam pripomb k istemu delu (motile so ga, na primer, nekatere preveč kranjske in govorjene oblike ter pretirano etimologiziranje).⁴⁵

Tudi Zois, ki je ostal do konca zvest svoji vlogi zahtevnega mentorja, je videl v Ravnikarjevem jeziku možnosti za izboljšave. Temeljito je pregledal *Zgodbe Svetiga pisma za mlade ljudi*, kar najbrž pomeni, da mu Ravnikar dela pred tiskom ni prinesel v oceno, kakor je bila v Zoisovem krogu včasih navada. Zois v lastnem izvodu ni popravil le nekaj tiskarskih napak, na primer »televáje« v »tolováje«; najbolj so ga motili germanizmi, pri katerih si je pripisal »*Germ*[anismus]« ali jih izpisal oziroma podčrtal kot neprimerne, na primer »velb«, »trósht«, »zil«, »vérbizh«, »shpégel«, »lámpa«, »shtrafinga«, »shaz«, »rajtati«. Pri izrazu »púbizh« si je pripisal nemško ustreznico »Bube?«, na drugem mestu pa si je kot primernejši izraz iz Ravnikarjevega teksta izpisal »fant«. Pri izrazih, ki mu niso bili všeč ali jih ni dobro razumel, si je pripisal vprašaj, na primer »jak«, »paperkovati«, »lavkati«, »mávra«. Nekaj frazemov se mu ni zdelo prepričljivih, zato jih je označil z vprašajem, na primer »Piko so imeli do Janesa.« Včasih pa se mu je zdel kakšen izraz tudi posebej posrečen ali vsaj zanimiv, na primer »svetohlínez«, »deshelan«, »delati se«. Na praznih straneh na koncu prvega in drugega zvezka si je izpisal še druge izraze, ki so ga kakor koli vznemirjali, na primer »grishlaj«, »obleduh«, »posaba«, »saroblen«.⁴⁶

---

so prinesle te izvrstne odredbe in z njimi povezana nova prizadevanja naših sodobnih učenjakov, dokazujejo predvsem biblijske zgodbe (Zgodbe Svetiga pisma v treh zvezkih) in več drugih nabožnih del stolnega kanonika Ravnikarja, potem Vodnikovi prevodi, zlasti Babištvo (pouk za babice) prof. Matouška, itn.« Gl. prav tam, str. 70.

⁴⁵ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 534–535; Legiša, Iz ozadja Prešernove Nove pisarije, str. 127, 132, 133.

⁴⁶ Luka Vidmar, Zoisova zbirka slovenskih, slovanskih in slavističnih knjig: po sledovih baronovega svinčnika, v: *Knjižnica barona Žige Zoisa: središče razsvetljenske kulture na Slovenskem* = *Baron Sigismund Zois's Library: The Centre of Enlightenmen Culture in Slovenia* (ur. Urša Kocjan), Ljubljana 2019, str. 115, 117.

Ravnikar je v obdobju, ko je objavil svoje knjige, dosegel tudi največ za uveljavitev slovenščine v šolstvu, tako da so njegova prerodna prizadevanja dosegla vrhunec med začetkom drugega in začetkom tretjega desetletja 19. stoletja. Od leta 1814 naprej, po propadu Ilirskih provinc in vrnitvi avstrijske oblasti, si je Ravnikar skupaj s Kopitarjem in najbrž tudi Zoisom uspešno prizadeval za uporabo samo slovenskih učbenikov oziroma samo slovenskega učnega jezika v podeželskih šolah na Kranjskem.⁴⁷

Istočasno se je Ravnikar s Kopitarjevo in Zoisovo pomočjo lotil še zahtevnejše naloge – ustanovitve katedre za slovenski jezik v okviru bogoslovja na ljubljanskem liceju. Kopitar, ki je sprva predvideval, da bo katedro začasno in brez plačila prevzel sam Ravnikar,⁴⁸ je Zoisu 27. julija 1815 pisal: »*Eine Sprachkanzle an der Theologie wäre eine Hauptsache für Laibach, sollte Ravnikar sie anfangs auch umsonst und mit schwerer Zeitersparniß geben. Dum stabiliatur.*«⁴⁹ Kopitar je očitno razmišljal pragmatično: po njegovem je bil Ravnikar najbolj primeren za to mesto zaradi osebnostnih odlik in jezikovnega znanja (Vodnika je namerno prezrl), pa tudi zaradi že zagotovljene profesorske plače (če dvor katedri ne bi hotel nameniti finančnih sredstev). Avgusta in septembra 1815 je Ravnikar sestavil dva predloga (kot licejski rektor in v imenu licejskih študijskih direktorotov), s katerima je prepričljivo predstavil jezikovne, izobraževalne, gospodarske, etične in politične razloge za ustanovitev katedre: opozoril je, da bo usposabljala duhovnike in uradnike, ki se bodo ukvarjali z duhovno oskrbo in gospodarskim izobraževanjem (med drugim v osnovnih in rokodelskih šolah ter na višji šoli), s predavanji o pastoralni in poljedelstvu, ter da bo ohranjala čistost jezika in s tem povezano značajnost naroda, poleg tega pa bo skupaj s katedro za italijanski jezik pomagala utrjevati avstrijsko kulturo v ponovno priključenem Avstrijskem primorju.⁵⁰

⁴⁷ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 598, 599; Kernc, Kopitar Jernej, str. 508; Legiša, *Romantika*, str. 46; Snoj – Uršič, Ravnikar Matevž, str. 47; Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 141; Vidmar, Zois in cenzura, str. 69, 70.

⁴⁸ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 596; Legiša, *Romantika*, str. 46; Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 171.

⁴⁹ »Za Ljubljano bi bila najpomembnejša jezikovna katedra na teologiji. Na začetku bi jo, čeprav zastonj in s težko pridobljenim časom, prevzel Ravnikar. Dokler se ne utrdi.« Gl. Vidmar, *A Slavic Republic of Letters*, str. 109–110.

⁵⁰ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 597–599; Legiša, *Romantika*, str. 46; Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 34.

Dvorna komisija za centralno organiziranje, pristojna za priključene ilirske in italijanske dežele, ter dvorna študijska komisija sta zadevo obravnavali hitro in naklonjeno, tako da je cesar Franc I. decembra 1815 ustanovil katedro, februarja 1817 pa je na Ravnikarjevo in Kopitarjevo priporočilo za profesorja imenoval Franca Metelka.⁵¹ Ravnikarju je s pomočjo ljubljanskega gubernija celo uspelo, da je bil predmet od leta 1817 za bogoslovce drugega letnika obvezen (za ostale pa prosto dostopen), čemur sprva ni bila naklonjena komisija za centralno organiziranje, prav tako ne tržaški in goriški ordinariat ter ljubljanski bogoslovci.⁵² Tako so se odtlej vsi prihodnji kranjski duhovniki urili v govorjenju in pisanju enotnejše in pravilnejše slovenščine.⁵³ V skladu z Ravnikarjevim, Kopitarjevim in Zoisovim načrtom jih je to usposobilo tako za pastoralo in šolstvo kot za zbiranje ljudskega slovstva in pisanje knjig. Po tem epohalnem uspehu je Ravnikar leta 1817 ali 1818 Metelka – na Kopitarjevo pobudo – pripeljal k Zoisu kot zadnjega člana njegovega kroga.⁵⁴ V istem času, leta 1817, je Ravnikar postal škofijski cenzor.⁵⁵ Zelo verjetno je tedaj skupaj s Zoisom in Kopitarjem dosegel, da je postala kranjska cenzura pozorna na jezikovno pravilnost slovenskih del oziroma – kot se je leta 1819 v razpravi o kranjskem slovaropisju izrazil baron – »*das der Censur aufgetragen ist, nur den im Rein Krainerischen verfassten Schriften das Imprimatur zu ertheilen*«. ⁵⁶

Ravnikar je v drugo desetletje svojega delovanja v prerodu po Zoisovi smrti leta 1819 vstopil kot najpomembnejši sodelavec Kopitarja, vodilne avtoritete slovenske kulture v dvajsetih letih 19. stoletja. To se je pokazalo tudi v Kopitarjevi odločitvi, da Ravnikarja pritegne k svoji velikopotezni reformi slovanskega črkopisa. Ravnikarjeva vloga sicer tokrat ni bila ključna,

⁵¹ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 597, 600; Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 34.

⁵² Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 601–603; Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 71–172.

⁵³ Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 47; prim. Anton Slodnjak, *Pisma Matija Čopa*, Zv. 2 (Korespondence pomembnih Slovencev; 6,2), Ljubljana 1986, str. 114 (dalje: Slodnjak, *Pisma Matija Čopa*).

⁵⁴ Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 171–172.

⁵⁵ Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije*, str. 134; Martin Jevnikar, *Ravnikar Matevž*, v: *Primorski slovenski biografski leksikon: 12. snopič: Pirjevec–Rebula* (ur. Martin Jevnikar), Gorica 1986, str. 146 (dalje: Jevnikar, *Ravnikar Matevž*).

⁵⁶ »[...] da je bilo cenzuri naročeno, naj daje dovoljenje za natis le spisom, napisanim v čisti kranjščini.« Gl. Vidmar, *Zois in cenzura*, str. 70, 74.

še vedno pa je bila pomembna, saj je Kopitar za izvedbo zamisli potreboval čim širše soglasje. Po letu 1809 si je namreč za predlog, po katerem bi latinico razširili s približno devetimi cirilskimi črkami za specifične slovanske foneme, zaman prizadeval doseči odobritev Dobrovskega, pa tudi sam je okleval, ker se je zavedal neskladnosti latinskih in cirilskih črk.⁵⁷ Med tistimi, ki so nestrpno čakali prenovljeni črkopis, je bil seveda Ravnikar (s prevodom Pentatevha), ki je skorajšnjo reformo napovedal in podprl leta 1817 v četrtem delu prevoda svetopisemskih zgodb.⁵⁸ Leta 1820 je Kopitar na Dunaju sklical sestanek z Dobrovskim, ki sta se ga udeležila tudi Ravnikar in njegov varovanec Metelko, vendar do sklepov ni prišlo. Reformo zgolj slovenskega črkopisa je nato po Kopitarjevih navodilih (z dodanimi cirilskimi črkami) pripravil in leta 1825 v slovnici objavil Metelko.⁵⁹ Ravnikar je metelčico podprl, toda najbrž – podobno kot Kopitar – bolj iz zavedanja o nujnosti reforme kot iz prepričanja o zadovoljivosti rešitve.⁶⁰ Omenjeni Ravnikarjev zagovor iz leta 1817 navaja verske in jezikovne argumente za reformo, v ozadju pa je čutiti bojazen o estetski in funkcionalni nezdružljivosti latinskih in cirilskih črk: »Lepši fzer od Kirilovih fo Latínške, pa premalo jih je [...]«.«⁶¹

Zatikanje črkopisne reforme je napovedovalo postopen zaton moči Kopitarjevega kroga, s tem pa tudi Ravnikarjevega vpliva. Leta 1833 je po večletnih trenjih zaradi nasprotujočih si koncepcij slovenske kulture in literature izbruhnil konflikt med Kopitarjevim in Čopovim krogom, ki se je v javnosti kazal kot »abecedna vojna«, v zakulisju pa kot »cenzurna vojna« za izid četrtega zvezka pesniškega almanaha *Krajnska čbelica*.⁶² Kopitarjev krog je bil poražen, saj so leta 1833 prepovedali uporabo metelčice v šolah, leta 1834 pa dovolili izid *Krajnske čbelice*. Čeprav se Ravnikar v spor ni vpletal, so napadi romantičnega tabora na Kopitarjev program občasno zadeli tudi njega oziroma njegovo dediščino.⁶³ Čop je na primer v pregledu slovenske

⁵⁷ Kernc, *Kopitar Jernej*, str. 500; Norbert Nübler, *Einiges über Jernej Kopitar und Josef Dobrovský*, v: *Kopitarjev zbornik* (ur. Jože Toporišič), Ljubljana 1996, str. 46; Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 204–215.

⁵⁸ Christoph von Schmid, *Sgodbe švetiga pišma sa mlade ljudi*, IV, Ljubljana 1817, str. 324–325 (dalje: Schmid, *Sgodbe švetiga pišma*, IV); prim. Legiša, *Romantika*, str. 48.

⁵⁹ Francè Kidrič, *Dobrovský in slovenski prepored njegove dobe*, Ljubljana 1930, str. 131; Kernc, *Kopitar Jernej*, str. 507.

⁶⁰ Prav tam; Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 47.

⁶¹ Schmid, *Sgodbe švetiga pišma*, IV, str. 324–325; prim. Legiša, *Romantika*, str. 48.

⁶² Juvan, *Cenzor in literarno polje*, str. 232, 236–237.

⁶³ Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije*, str. 126, 139.

književnosti, napisanem v letih 1828–1831 za delo Pavola Jozefa Šafárika *Geschichte der südslawischen Literatur*, pripomnil, da je šel Ravnikar morda predaleč v enem pogledu: očitno iz strahu pred germanizirajočo sintakso je v knjige preveč neposredno prenašal jezik preprostega kmeta, na drugi strani pa slovnično in besedno umetničil.⁶⁴ Prešeren se je v epigramu »Ravnikarju«, ki je bil prvič objavljen leta 1832 pod naslovom »Poptujčavcu« v *Krajnski čbelici*, ponorčeval iz Ravnikarjevega sklicevanja na jezik kmetov in vpeljevanja starocerkvenoslovanskega deležnika na -ši oziroma -vši: »Gorjancov naših jezik potujčvavši / si kriv, de kolne kmet, molitve bravši.«⁶⁵ Tudi v »Novi pisariji«, prvič objavljeni leta 1831 v *Krajnski čbelici*, je Prešeren smešil ljudskost, poučnost, jezikovni purizem in moralizem Ravnikarja in njegovih naslednikov.⁶⁶

Ravnikar v času spora med Kopitarjevim in Čopovim krogom že deset let ni več pisal, poleg tega ni živel v Ljubljani: cesar ga je leta 1827 imenoval za gubernijskega svetnika v Trstu, pristojnega za verske in študijske zadeve, leta 1830 pa za tržaško-koprskega škofa.⁶⁷ V novem okolju so bile cerkvenoupravne in pastoralne razmere, s tem pa tudi razmere za uveljavljanje slovenščine, slabše kakor na Kranjskem oziroma v ljubljanski škofiji. Temu stanju je Ravnikar prilagodil svoje prerodne dejavnosti, ki so se vrnile k temeljem: na podeželju (z večinoma slovensko in hrvaško govorečim prebivalstvom) se je Ravnikar posvečal obnovi dušnega pastirstva, oskrboval duhovnike s knjigami in podpiral župnijske šole,⁶⁸ v cerkvah v Trstu pa je utrjeval pravice slovenščine.⁶⁹ Slovenski kulturi je ostal zvest do smrti: v oporoki je zapustil glavnico v višini 6.000 goldinarjev, katere obresti je namenil nakupu teoloških in dušnopastirskih knjig za mlade duhovnike ter šolskih knjig za revne bogoslovce v tržaško-koprski škofiji, in glavnico v višini 4.000 goldinarjev, katere obresti je namenil nakupu nabožnih knjig za preprosto ljudstvo ter natisu novih tovrstnih knjig (v slovenskem in hrvaškem jeziku) v tržaško-koprski škofiji.⁷⁰

⁶⁴ Slodnjak, *Pisma Matija Čopa*, str. 116; Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije*, str. 135.

⁶⁵ France Prešeren, *Zbrano delo*, I (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev) (ur. Janko Kos), Ljubljana 1965, str. 115, 310.

⁶⁶ Prav tam, str. 99–106, 285–297. Gl. tudi Slodnjak, *Pisma Matija Čopa*, str. 116; Legiša, *Iz ozadja Prešernove Nove pisarije*, str. 121–126; Juvan, *Cenzor in literarno polje*, str. 232.

⁶⁷ Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46.

⁶⁸ Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 10–11; Jevnikar, *Ravnikar Matevž*, str. 46.

⁶⁹ Legiša, *Romantika*, str. 47.

⁷⁰ Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 26; Jevnikar, *Ravnikar Matevž*, str. 147.

Ob koncu je treba v kontekstu preroda opozoriti še na eno izstopajočo Ravnikarjevo vrlino, na izogibanje sporom, v katere bi sicer glede na moč svojega položaja in vpliva zlahka posegal. V številnih sočasnih virih ni nobenega pričevanja o Ravnikarjevi podpori Kopitarjevim zameram do Vodnika, Zupana in Primica.⁷¹ Leta 1813, ko so skušali nekateri člani Zoisovega kroga in ljubljanske škofijske duhovščine (predvsem Zois, Vodnik in Jurij Zupan) cenzurirati že dovoljeno izdajo pridig Paskala Škrbinca, se Ravnikar samo omenja med duhovniki, ki nasprotujejo germanizmu, pravopisu in tradicionalizmu frančiškanovih pridig.⁷² Ravnikar nato leta 1816 med ocenjevanjem kandidatov za katedro slovenskega jezika ni odpisal Vodnika, ki se je znašel v cesarjevi in Kopitarjevi nemilosti, ampak je priznal njegovo najboljšejše znanje in dosežke ter ga (najbrž tudi na Zoisovo željo) skupaj z Metelkom postavil na prvo mesto.⁷³ Po Vodnikovi smrti je Ravnikar kot član zapuščinske komisije pregledal njegove rokopise in odkupil gradivo za slovar, ki ga je pozneje podaril Metelku.⁷⁴ Čeprav je leta 1824 odklonil vabilo k ustvarjanju *Slavinje*,⁷⁵ ni nobenih dokazov za domnevo, da je prispeval k cenzurni prepovedi izhajanja tega slovenskega literarnega časopisa (tudi če ga je škof Anton Alojzij Wolf res povprašal o znanju slovenščine enega od predlagateljev, Frančiška Ksaverja Andriolija).⁷⁶ Prav tako se Ravnikar, kot rečeno, ni oglasil v polemikah med Kopitarjevim in Čopovim krogom.

Ravnikarjeve vloge v slovenskem narodnem prerodu torej nikakor ne smemo presojati samo ali predvsem skozi Čopovo in Prešernovo kritiko, kolikor je bila ta sploh upravičena. Prešeren sam je v pesmi »Janezu N. Hradeckitu«, objavljeni leta 1845, uporabil deležnik, ki ga je trinajst let pred tem očital Ravnikarju: »pokrívši s sivga plájša nas temníco«.⁷⁷ Čop

⁷¹ Prim. Vidmar, *Zoisova literarna republika*, str. 146–153, 166–167, 178–182.

⁷² Vidmar, Zois in cenzura, str. 73, 75.

⁷³ Očitki Lina Legiša, gl. Legiša, *Romantika*, str. 46–47, Ravnikarju v tem primeru niso upravičeni.

⁷⁴ Snoj – Uršič, Ravnikar Matevž, str. 47; Janko Kos, *Valentin Vodnik* (Znameniti Slovenci), Ljubljana 1990, str. 27–28, 150.

⁷⁵ Legiša, Iz ozadja Prešernove Nove pisarije, str. 135; Andrejka Žejn, V kali zatrti slovenski časopis: primer cenzure *Slavinje*, v: *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju* (ur. Marijan Dovič), Ljubljana 2023, str. 148.

⁷⁶ Tudi v tem primeru očitki Lina Legiša Ravnikarju niso dokazani, gl. Legiša, Iz ozadja Prešernove Nove pisarije, str. 135; Legiša, *Romantika*, str. 47.

⁷⁷ France Prešeren, *Zbrano delo*, II (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev) (ur. Janko Kos), Ljubljana 1966, str. 26, 254.

pa je Šafáriku že takoj samokritično priznal, da čuti, kako neprimerno in mučno (tj. subjektivno) je njegovo ocenjevanje sodobnih avtorjev, kot je Ravnikar, in naročil, da mora biti njegova sodba o škofovem jeziku objavljena (če sploh) z vso rahločutnostjo. Namen Čopove in Prešernove kritike je bil seveda zagovor avtonomnega razvoja slovenske literature, ne zanikanje Ravnikarjevih zaslug zanjo: Čopovo geslo o škofu v pregledu slovenske književnosti vsebuje še danes popolnoma veljavne ugotovitve, da ima Ravnikar neprecenljive zasluge za ustanovitev katedre za slovenski jezik, da je njegova *Sveta maša* (zaradi čistega jezika) prelomno delo slovenske književnosti, da se je treba za hiter napredek slovenskega knjižnega jezika ob Kopitarju in Vodniku zahvaliti predvsem Ravnikarju in katedri ter da po Ravnikarjevi zaslugi novejše knjige (predvsem knjige njegovih naslednikov Metelka, Potočnika in Zalokarja) v jezikovnem pogledu presegajo vse najboljše starejše slovenske knjige.⁷⁸ Kopitarjeva in Čopova koncepcija sta si bili sicer res nasprotni (Ravnikar je vztrajal pri nabožni književnosti, Prešeren pa pri posvetni literaturi), vendar sta bili obenem komplementarni: slovenska kultura je v 19. stoletju nujno potrebovala obe.

---

⁷⁸ Slodnjak, *Pisma Matija Čopa*, str. 114–116.

POVZETEK

Matevž Ravnikar je bil eden glavnih stebrov slovenskega jezika v Katoliški Cerkvi, šolstvu in kulturi na Kranjskem in v Avstrijskem Primorju v prvi polovici 19. stoletja. Na njegova prizadevanja za emancipacijo slovenskega jezika je okrog leta 1810 ključno vplival vstop v krog barona Žige Zoisa, ki je vodil slovenski prerod. Tam je Ravnikarjevo delo usmerjal nekaj let mlajši Jernej Kopitar. Slavist, ki je bil do svojih sodelavcev običajno neusmiljeno kritičen, je imel za Ravnikarja skoraj same lepe besede. Prav Ravnikar je bil v drugem in tretjem desetletju 19. stoletja glavni izvrševalec Kopitarjevega programa slovenske kulture, ki je med drugim predvideval ustanovitev katedre za slovenski jezik, razvoj knjižnega jezika, temelječega na govorici kmetov in očiščenega germanizmov, reformo črkopisa, nov prevod Svetega pisma, ki bi nadomestil izdajo iz let 1784–1802, ter produkcijo koristnih del za najširšo javnost – ljudstvo.

Ravnikar se je skupaj z Jakobom Zupanom najprej lotil novega prevoda Svetega pisma. Na začetku drugega desetletja je skoraj sam prevedel celotno peteroknjižje, vendar do natisa ni prišlo. Po propadu Ilirskih provinc je s Zoisovo in Kopitarjevo podporo leta 1815 predlagal ustanovitev katedre za slovenski jezik v okviru bogoslovja na ljubljanskem liceju. Cesar Franc I. je predlog sprejel ter na Ravnikarjevo priporočilo leta 1817 za prvega profesorja slovenščine v Ljubljani imenoval njegovega učenca Franca Metelka. Poleg tega si je Ravnikar skupaj s Kopitarjem prizadeval za popolnoma slovensko osnovno šolo na Kranjskem in – manj uspešno – za reformo črkopisa. Po letu 1825 je, čeprav nekoliko zadržan, podprl Metelkovo reformo, ki je za specifične slovanske foneme nepraktično predlagala cirilske črke in leta 1833, po »abecedni vojni«, dokončno propadla.

Kopitarjev program, ki je dajal prednost književnosti za ljudstvo in ne visoki literaturi za višje sloje, je bil Ravnikarju blizu tudi zaradi osebnega prepričanja, da je velik del sočasnega evropskega leposlovja zasnovan kot »pripomoček za zrušitev prestolov in oltarjev«. Svoje moči je zato usmeril v prevajanje in prirejanje nabožnih in izobraževalnih del, predvsem za mladino. Njegovo najpomembnejše delo so *Sgodbe švetiga pišma sa mlade ljudi*, ki jih je prevedel po Christophu von Schmidu in objavil v štirih zvezkih v letih 1815–1817. Leta 1816 je priredil knjigi *Abezédnik sa shole*

na kmétih in Male povésti sa shole na kmétih. Te in druge knjige so mu zaradi jezikovne natančnosti prinesle velik vpliv na druge nabožne pisce in pozneje celo naziv »oče slovenske proze«. Ravnikar se je po Kopitarjevih navodilih oprl na jezik slovenskih kmetov, črpal pa tudi iz besedišča in skladnje drugih slovanskih jezikov in stare cerkvene slovanščine.

Kopitarjev program sta po letu 1830 zavrnila Matija Čop in France Prešeren, ki sta se zavzemala za razvoj slovenske literature po zahodnoevropskih zgledih. V pesmih in pismih sta zato občasno zbodla tudi Ravnikarja, ki mu sicer nista odrekala velikih zaslug. Ravnikar, ki je bil tedaj že škof, se ni vključil v burne polemike med Čopovim in Kopitarjevim taborom v »abecedni vojni« in spopadu ob cenzuri *Krajnske čbelice*, saj se to ni ujemalo z njegovim značajem in ni pristajalo njegovemu položaju, poleg tega pa je bil zaposlen s povsem novim izzivom, z uveljavljanjem slovenščine v tržaško-koprski škofiji.

KLJUČNE BESEDE: Matevž Ravnikar (1776–1845), Žiga Zois (1747–1819), Jernej Kopitar (1780–1844), slovenski narodni prerod, reforma črkopisa

RIASSUNTO

Matevž Ravnikar e la rinascita nazionale slovena

Nella prima metà dell'Ottocento, sia in Carniola che nel Litorale austriaco, Matevž Ravnikar (Matteo Raunicher) si distingue come una delle colonne portanti della lingua slovena nella Chiesa cattolica, nonché nel campo dell'istruzione e della cultura. Intorno al 1810 cominciò a frequentare il circolo del barone Zois che guidava la rinascita slovena: questo fatto influenzò sensibilmente il suo impegno per l'emancipazione della lingua slovena. A indirizzarlo in quest'ambito fu lo slavista Jernej Kopitar, di qualche anno più giovane. Kopitar, solitamente critico impietoso nei confronti dei collaboratori, riservava a Ravnikar quasi solo parole di apprezzamento. E negli anni Venti e Trenta dell'Ottocento fu proprio Ravnikar il principale esecutore del programma culturale di Kopitar che prevedeva, tra l'altro, l'istituzione di una cattedra di lingua slovena, uno sviluppo della lingua letteraria fondato sulla parlata contadina e purificata dai germanismi, la riforma dell'alfabeto, una nuova traduzione della Bibbia, nonché la produzione di opere utili a un vasto pubblico, ovvero al popolo.

Insieme a Jakob Zupan, Ravnikar si accinse innanzitutto a una nuova versione della Bibbia. Nei primi anni Venti tradusse quasi da solo l'intero Pentateuco, che però non fu mai dato alle stampe. Nel 1815, dopo la caduta delle Province Illiriche, forte del sostegno di Zois e Kopitar, propose l'istituzione di una cattedra per la lingua slovena nell'ambito degli studi teologici al liceo-ginnasio di Lubiana. Accolta la proposta, nel 1817 l'imperatore Francesco I, su raccomandazione di Ravnikar, nominò il suo allievo Franc Metelko quale primo professore di ruolo. Inoltre, insieme a Kopitar, Ravnikar si batté per ottenere una scuola esclusivamente slovena nella Provincia della Carniola e – con minori risultati – per la riforma dell'alfabeto. Dopo il 1825, pur tenendosi in disparte, appoggiò la riforma di Metelko che per specifici fonemi slavi adottava caratteri cirillici mischiandoli in modo poco funzionale a quelli latini; questo sistema di codifica venne abbandonato definitivamente nel 1833, in seguito alla cosiddetta «guerra dell'alfabeto».

Ravnikar condivideva il programma di Kopitar – che dava priorità alla letteratura pensata per il popolo, non alla letteratura »alta«, ovvero

colta, per i ceti più elevati – anche perché era personalmente convinto che gran parte della letteratura europea contemporanea coeva fosse intesa quale »strumento per rovesciare troni e altari«. Di conseguenza incanalò le proprie energie nella traduzione e nella revisione di testi devozionali e didattici, soprattutto per la gioventù. La sua opera più significativa *Sgodbe švetiga pišma sa mlade ljudi*, adattamento dell'originale di Christoph von Schmid, furono pubblicate in quattro volumetti negli anni 1815–1817. Nel 1816 redasse per le scuole del contado l'abecedario *Abezédnik sa shole na kmétih* e il libro di letture edificanti *Male povésti sa shole na kmétih*. Questi e altri libri, grazie alla loro accuratezza linguistica, ebbero un forte impatto su altri autori religiosi e in seguito gli valsero il titolo di »padre della prosa slovena«. Attenendosi alle direttive di Kopitar, Ravnikar si aprì alla lingua colloquiale dei contadini sloveni, ma attinse anche al lessico e alla grammatica di altre lingue slave e dello slavo ecclesiastico antico.

Dopo il 1830 il programma di Kopitar fu bocciato da Matija Čop e France Prešeren, che preferivano ispirarsi ai modelli culturali dell'Europa occidentale. Tant'è che nelle loro poesie e lettere punzecchiarono occasionalmente anche Ravnikar, cui però mai negarono i grandi meriti. Ravnikar, all'epoca già vescovo, non intervenne nelle accese polemiche innescatesi tra i sostenitori di Čop e quelli di Kopitar che poi sfociarono nella »guerra dell'alfabeto«, né nella disputa relative alla censura del foglio *Krajnska čbelica*. Il lasciarsi coinvolgere in quelle schermaglie, oltre a non essere di per sé in linea con il suo carattere, non si conveniva alla sua posizione, senza dimenticare che all'epoca era impegnato in una sfida tutta nuova: il far valere la lingua slovena nella diocesi di Trieste-Capodistria.

PAROLE CHIAVE: Matteo Raunicher (1776–1845), Žiga Zois (1747–1819), Jernej Kopitar (1780–1844), rinascita nazionale slovena, riforma dell'alfabeto

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 15.

Literatura

- Bachleitner, Norbert, From Paternalism to Authoritarianism: Censorship in the Habsburg Monarchy (1751–1848), v: *Slavica TerGestina* 26 (2021), št. 1, str. 55–88.
- Glonar, Jože, Japelj Jurij, v: *Slovenski biografski leksikon*: 3. zvezek: *Hinterlechner–Kocen* (ur. Izidor Cankar), Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana 1928, str. 382–385.
- Hüttl-Hubert, Eva-Maria, Bartholomäus Kopitar und die Wiener Hofbibliothek, v: *Bartholomäus (Jernej) Kopitar: Neue Studien und Materialien anlässlich seines 150. Todestage* (ur. Walter Lukan), Böhlau, Wien 1995, str. 153–219.
- Jevnikar, Martin, Ravnikar Matevž, v: *Primorski slovenski biografski leksikon*: 12. snopič: *Pirjevec–Rebula* (ur. Martin Jevnikar), Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1986, str. 146–147.
- Juvan, Marko, Cenzor in literarno polje: Kopitar, Čop in Krajnska čbelica, v: *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe* (ur. Luka Vidmar), Založba ZRC, Ljubljana 2020, str. 211–242.
- Kernc, Eleonora, Kopitar Jernej, v: *Slovenski biografski leksikon*: 4. zvezek: *Kocen–Lužar* (ur. Franc Ksaver Lukman), Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana 1932, str. 496–513.
- Kidrič, Francè, *Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe*, Znanstveno društvo, Ljubljana 1930.
- Kidrič, Francè, Marmont Auguste-Frédéric-Louis Viesse de, duc de Raguse, v: *Slovenski biografski leksikon*: 5. zvezek: *Maas–Mrkun* (ur. Franc Ksaver Lukman), Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana 1933, str. 50–56.
- Kidrič, Francè, *Zgodovina slovenskega slovstva: od začetkov do Zoisove smrti: razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature*, Slovenska matica, Ljubljana 1938.
- Kidrič, Francè (ur.), *Zoisova korespondenca*, Zv. 1 (Korespondence pomembnih Slovencev; 1), Akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1939.
- Kos, Janko, *Valentin Vodnik* (Znameniti Slovenci), Partizanska knjiga, Ljubljana 1990.
- Kos, Janko, *Duhovna zgodovina Slovencev*, Slovenska matica, Ljubljana 1996.
- Legiša, Lino, Romantika, v: *Zgodovina slovenskega slovstva II: romantika in realizem I* (ur. Lino Legiša), Slovenska matica, Ljubljana 1959, str. 3–176.

- Legiša, Lino, Iz ozadja Prešernove Nove pisarije: razmerje do Ravnikarja, v: *Slavistična revija* 19 (1971), št. 2, str. 125–141.
- Nübler, Norbert, Einiges über Jernej Kopitar und Josef Dobrovský, v: *Kopitarjev zbornik* (ur. Jože Toporišič), Filozofska fakulteta, Ljubljana 1996, str. 463–471.
- Pogačnik, Jože, *Zgodovina slovenskega slovstva II: klasicizem in predromantika*, Obzorja, Maribor 1969.
- Pogačnik, Jože, *Jernej Kopitar* (Znameniti Slovenci), Partizanska knjiga, Ljubljana 1977.
- Prešeren, France, *Zbrano delo*, I–II (ur. Janko Kos) (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1965–1966.
- Ravnikar, Jernej, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar, slavní pisatelj in pedagog slovenski* (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda; V. zvezek), Družba sv. Cirila in Metoda, Ljubljana 1890.
- Schmid, Christoph von, *Sgodbe Svetiga pišma sa mlade ljudi*, I–IV, Adam Henrik Hohn, Ljubljana 1815–1817.
- Skralovnik, Samo – Ditmajer, Nina, Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod Pentatevha, *Edinost in dialog* 78 (2023), št. 2, str. 285–335.
- Slodnjak, Anton, *Pisma Matija Čopa*, Zv. 2 (Korespondence pomembnih Slovencev; 6,2), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1986.
- Snoj, Andrej – Uršič, Milena, Ravnikar Matevž, v: *Slovenski biografski leksikon: 9. zvezek: Raab–Schmidt* (ur. Alfonz Gspan), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1960, str. 46–48.
- Suhadolnik, Stane, Zupan (Suppan, Župan) Jakob, v: *Slovenski biografski leksikon: 15. zvezek: Zdolšek–Žvanut* (ur. Jože Munda), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1991, str. 870–873.
- Šumrada, Janez, Poglavitne poteze napoleonske politike v Ilirskih provincah, v: *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 1–2, str. 75–84.
- Vidmar, Luka, *Zoisova literarna republika: vloga pisma v narodnih prerodih Slovencev in Slovanov* (Studia litteraria), Založba ZRC, Ljubljana 2010.
- Vidmar, Luka, *A Slavic Republic of Letters: The Correspondence between Jernej Kopitar and Baron Žiga Zois* (Thought, Society, Culture: Slovenian and South Eastern European Perspectives; 2), Peter Lang, Frankfurt am Main 2016.
- Vidmar, Luka, Zoisova zbirka slovenskih, slovanskih in slavističnih knjig: po sledovih baronovega svinčnika, v: *Knjižnica barona Žige Zoisa: središče razsvetljenske kulture na Slovenskem = Baron Sigismund Zois's Library: The Centre of Enlightenmen Culture in Slovenia* (ur. Urša Kocjan), Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana 2019, str. 83–139.
- Vidmar, Luka, Zois in cenzura, v: *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju* (ur. Marijan Dovič), Založba ZRC, Ljubljana 2023, str. 63–80.
- Vogrič, Ivan, Ravnikarjev na pol pozabljeni rokopis prevoda Nove zaveze, v: *Arhivi* 30 (2007), št. 1, str. 19–28.
- Žejn, Andrejka, v kali zatrti slovenski časopis: primer cenzure Slavinje, v: *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju* (ur. Marijan Dovič), Založba ZRC, Ljubljana 2023, str. 137–155.